

Számunk elé...

A katolikus irodalom kérdései, melyekkel számunk egy része foglalkozik, legújabbán ismét bizonyos érdeklődést keltettek. A magyar olvasó is értesülhetett Heinrich Böll nézeteiről (Valóság, 1974. 3. sz. 124. l.), valamint Graham Greene álláspontjáról, és arról a tanulmányról, amelyben — még mielőtt Greene és Böll nyilatkozott volna, s inkább némely korábbi, negatív megállapításokra reflektálva — Ernst Josef Krzywon próbálta a „Stimmen der Zeit” hasábjain a „keresztény birodalom” fogalmát és ismérveit meghatározni (Mérleg, 1974. 1. sz. 9-11. l.). Van-e egyáltalán „katolikus”, vagy mint újabban jelölni szeretik, „keresztény irodalom”? Ha van, milyen? Miben különbözik, ha egyáltalán különbözik, attól, amit minden megkülönböztető jelző nélkül egyszerűen irodalomnak nevezünk? Krzywon tanulmánya, valljuk meg, nem sokkal viszi előbbre a kérdés megoldását; s érzésünk szerint egyetlen lépéssel sem sikerült tovább jutnia annál, amit sokkal kevésbé „skolasztikus” pedantériával, sokkal inkább „belülről”, gyakorlatból Sik Sándor már 1935-ben leszögezett lényegében máig is érvényes „Egyetemesség és Forma” című esszéjében. Erre az alapvető műre egyébként számunk többszörösen is hivatkozik: s aligha lehet eleget hivatkozni rá, mert hiszen — a tapasztalat mutatja — még ma is vannak (s még a Vigilia olvasói között is), akik ennek az immár negyven esztendeje megjelent munkának az eredményeit egyszerűen hallatlanra veszik, s továbbra is csak azt tekintik „elfogadhatónak”, ami lehet ugyan tökéletesen jó szándékú, de — Sik Sándor formuláját megfordítva — se nem irodalom (mert nem felel meg az irodalmi követelményeknek), se nem katolikus (mert nem „igaz”: mert, noha lehet, hogy bizonyos — téves — pedagógiai vagy erkölcsi törekvések jegyében, hamis képet fest a valóságról). S ha már az ún. „erkölcsösség”, illetve „erkölcsi nevelő hatás” kérdésénél tartunk, a Sik Sándoré mellett egy másik modern katolikus esztétikai alaplára is utalhatunk: Jacques Maritain — szokása szerint ezúttal is rendíthetetlen tomista megalapozottságú — művére, az „Art et Scolastique”-ra, mely tizenöt évvel még az „Egyetemesség és Formá”-t is megelőzi, és teljes (tomista) világossággal választja széjjel az erkölcs és pedagógia (agere) meg a műalkotás (facere) más és más célú, más és más eszközökkel rendelkező birodalmát.

Hogy a kettő összekeverésének káros zűrzavara — amit a középkor és keresztény művészete még egyáltalán nem ismert — voltaképpen honnét, miből, milyen mentalitásból származik, arra a maga német, de az egykori magyartól alig különböző viszonylatai között igen megszívlelendően mutat rá említett nyilatkozatában Heinrich Böll. Abból azonban, ha valaki nem vállalja, sőt elutasítja a — Böll szavaival — „minden irodalmi törekvést akadályozó katolikus miliőt”, még egyáltalán nem következik, hogy hitét, vallását, egyházát, kereszténységét s az irántuk való személyes elkötelezettségét utasítaná el. Éppen ellenkezőleg: a legtöbb esetben áttör egy (olykor kollektív hipokrizisből emelt) falon, hogy eljusson az „élő vizekig”, az Isten, a lét, a világ és az ember egyetemes (vagyis katolikus), és nem méricskélően pedagógikus, hanem szenvedélyesen és felelősen elkötelezett megélésig, megragadásig és kifejezéséig. Egy mű keresztény volta — mint már számtalanszor elmondták — nem erkölcsi-pedagógiai célzatosságán, hanem az író hitén, hitének minőségén múlik. Érthető, ha korunk köztudottan keresztény írói, egy Greene, egy Böll, egy Emmanuel tiltakoznak az eredeti értelmével ellentétben leszűkítő értelművé lett „katolikus” jelző ellen, s egyszerűen írónak vallják magukat, anélkül, hogy ezzel hitüket (ami nyilván egyik meghatározó, de nem elkülönítő jegye világlátásuknak) megtagadnák.

*Van azonban a „katolikus irodalom” kérdésének egy konkrétabb, megfoghatóbb, irodalomtörténeti oldala is. Vannak az irodalom életében korszakok és helyzetek, amikor a „katolikus irodalom” világosan látható szervezeti formákat ölt, programmal lép föl, hangsúlyozza saját minőségét. Így volt ez többé-kevésbé minden „áttörésnél”: ahol arról volt szó, hogy az írók — többnyire bizonyos társadalmi taburendszerekkel együtt — megdöntsék a jámborsági-nevelési szempontok egyeduralmát, a klerikális igényekkel szemben kivívják az irodalom, művészet szabadságát (mint a francia *Renouveau Catholique*-ban); így volt olykor — de többnyire meglehetősen törékeny érvénnyel — némely keresztény vagy katolikus társadalmi-politikai mozgalmakkal párhuzamosan (mint nálunk a század elején) — s ilyenkor történeti szempontból tagadhatatlan a „katolikus irodalom” létezése. Végigtekinteni történetén, külső és belső vitáin, harcain, lehetőségein, időnkinti fölszabadulásain, „nyitásain” s ezekre majdnem törvényszerűen következő bezárulásain, az egyetemes irodalomhoz való mindenkori viszonyán: mindez fölöttébb tanulságos lenne. Sajnos, eddig csak elszórt részlettanulmányaink vannak; bár ezek néha nem várt meglepetésekkel is szolgálnak. Érdemes lenne minden apologetikus elfogultság nélkül, tudományos alapossággal és tárgyilagossággal, modern történeti és egyházi (azaz zsinati) szemlélettel folytatni a ritka kezdeményeket és legalább az anyagot kimunkálni egy majdani okos és objektív szintézishez.*

MAGYAR FERENC

A magyar katolikus sajtó mai feladatairól

Mindenfajta újság információs szolgálatot végez, tájékoztatja a világ és a szűkebb környezet eseményeiről olvasóit. Aki azonban a sajtó — és általában a hírszolgálati eszközök — történetébe mélyebben tekint, megállapíthatja, hogy a tájékoztatás sohasem volt ilyen egycélú. A jól szerkesztett újság még a legkisebb hírével is valami módon befolyásolni kívánta olvasóját. Nem pusztán informálni kívánt tehát, hanem formálni is. Manapság fokozottabban érvényes ez mindenfajta hírközlő orgánusra. Legjobb példa erre a kimondottan hírszolgálati irodáknak gyakran nem is burkolt tendenciája, holott ezeket eredetileg azzal a céllal alapították, hogy kiszolgálják értesüléseikkel a különböző sajtótermékeket. Azaz, nyersanyagot szolgáltatassanak a hírszerkesztéshez, kommentárokhöz, publicisztikához. Mégis — ha figyelmesen lapozgatjuk ezeket a pártatlannak mondott hírszolgálati kiadványokat — meg kell állapítanunk, hogy valamilyen pártosság irányában elkötelezettek.

Napjainkban tehát az információs eszközök tevékenysége sokkalta inkább jellemezhető a formálásra való törekvéssel, mint az egyszerű tájékoztatással. Áll ez a mai magyar katolikus sajtó esetében is, bár az Új Ember például, elsősorban nem ennek a világ-dívatnak kíván hódolni, amikor egész tevékenységében kisebb jelentőséget és oldalain kevesebb helyet szán a kifejezett információnak és többet a formálásnak. Egyszerűen egy szükségletet igyekszik szolgálni, mégpedig a helyi egyház szükségletét.

Ha ugyanis a magyarországi katolikus sajtó számszerűségi helyzetét nézzük — összehasonlítva azt a nem vallásos sajtóval és hírszolgálati eszközökkel — azt kell mondanunk: nagyképűség nélkül aligha lehetne arra vállalkozni, hogy ez a kis létszámú és kis példányszámú katolikus sajtó informálja a katolikus közönséget a világ eseményeiről, a hazai történésekről. De teljesen irreális volna ez a vállalkozás még a mainál bővebb lehetőségek esetén is, hiszen ma már a katolikus olvasó sem egyedül a vallásos lapokat olvassa, hanem legalább egy napilapot, egész sereg más sajtóterméket, nem is beszélve a rádióról és a televízióról.